

УДК 016:34(05)+340.6.61

Валентин Миколайович Фесюнін,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач лабораторії криміналістичних досліджень
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7458-370X>
e-mail: fesiunin2001@gmail.com

Анатолій Серафимович Тяпкін,

завідувач сектору лабораторії теоретичних досліджень, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0533-8409>

«Архів кримінології та судових наук» і наукова спадщина М. С. Бокаріуса

Фесюнін
Валентин Миколайович

Оглядова стаття

Постановка наукової проблеми. Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» започаткував новий журнал – «Архів кримінології та судових наук». Не стільки започаткував, а радше – відновив журнал, що виходив протягом двох років (1926–1927), і був його відповідальним редактором Заслужений професор Микола Сергійович Бокаріус. Нижче проаналізуємо його наукову спадщину, кількісний та якісний склад цього видання. Крім того, у бібліографії вченого є величезна «біла пляма» – опис робіт із 1919 по 1925 роки відсутній. Не могло так статися, щоб дослідники відійшов від науки. Це спонукало на нові пошуки невідомих робіт М. С. Бокаріуса.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Наукова спадщина видатного професора була предметом дослідження науковців, зокрема І. Ю. Робака, О. В. Семененко, В. М. Лісового, В. О. Ольховського, В. В. М'ясоєдова, О. М. Ключова, Л. М. Деречі, В. М. Шевчука, М. Л. Цимбала, Е. Б. Сімакової-Єфремян, В. Ю. Шепітька, В. В. Хоші¹ та ін.

Мета статті полягає в здійсненні наукового пошуку невідомих праць вченого та дослідженні п'яти випусків «Архіву кримінології та судових наук», що виходив у 1926–1927 роках.

Тяпкін
Анатолій Серафимович

¹ Робак І. Ю. Життєвий шлях і наукова спадщина М. С. Бокаріуса: історіографія дослідження. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»: збірник наукових праць. Серія «Історія науки і техніки». Харків, 2015. № 70 (1043). С. 43–48; Лісовий В. М., Ольховський В. О., Кравченко Ю. М., М'ясоєдов В. В. Слово про вчителя: до 150-річчя з дня народження Заслуженого професора М. С. Бокаріуса // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики: збірник матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18–19 квіт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 4–7; Лесовой В. Н., Ключев А. Н., Ольховский В. А. и др. Личность Заслуженного профессора Н. С. Бокариуса в отзывах его зарубежных современников. Теория та практика судової експертизи і криміналістики: збірник наук. праць ХНДІСЕ. Вип. 16. Харків: Право, 2016. С. 421–442; Цымбал М. Л., Симакова-Ефремян Э. Б., Дереча Л. Н. Роль профессора Н. С. Бокариуса в развитии судебной экспертизы и криминалистики. Теория та практика судової експертизи та криміналістики. 2009. Вип. 9. С. 566–574; Шевчук В. М. Вплив наукових ідей М. С. Бокаріуса на розвиток криміналістики та судової медицини // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики: збірник матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18–19 квіт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 9–11; Шепітько В. Ю. Вчений судовий медик та криміналіст заслужений професор Микола Сергійович Бокаріус. Бокаріусовські читання: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнарод. участю «Впровадження сучасних наукових досягнень в судову експертизу», Харків, 10–11 вересня 2009 р. Харків, 2009. С. 33–34; Столітній шлях судової експертизи в Україні (1918–2018 рр.) [монографія] / О. М. Ключев, О. П. Угровецький, Е. Б. Сімакова-Єфремян, В. В. Хоша та ін. Харків, 2018. 336 с.

В. М. Фесюнін, А. С. Тяпкін
«АРХІВ КРИМІНОЛОГІЇ ТА СУДОВИХ НАУК» І НАУКОВА СПАДЩИНА М. С. БОКАРІУСА

Реєстрація в Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» нового друкованого засобу масової інформації журнального типу не є випадковим. Існуючі видання Міністерства юстиції України – «Офіційний вісник України», «Бюлетень Міністерства юстиції України», офіційна збірка «Систематичні збори чинного законодавства України», офіційне періодичне видання «Кодекси України», Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики», Київського науково-дослідного інституту судових експертиз «Криміналістика і судова експертиза», Міжвідомча науково-методична збірка Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України і професійна науково-практична збірка «Криміналістичний вісник» «стислі» цільовим призначенням, видом. Системі явно бракує періодичного журнального видання з постійними рубриками і який містить публікації офіційного характеру по громадських, наукових, виробничих і іншим питанням, літературно-художні твори, реферати, ілюстрації, рекламу, інтерв'ю, історичну спадщину видатного ученого

М. С. Бокаріуса та ін. В країні, згідно з Державним реєстром, – більше 12 тис. Атестованих судових експертів. Посада судового експерта за своєю природою є винятковою, оскільки має певні особливості. З одного боку, робота експерта полягає в проведенні із застосуванням своїх спеціальних знань (практично по необмеженому кругу питань – науки, техніка, ремесла і так далі) науково обґрунтованого дослідження для встановлення фактів, що мають доказове значення при розслідуванні і розгляді справ в судах, з іншої – судовий експерт набуває статус процесуальної особи

Виклад основного матеріалу. До 1917 року на теренах Імперії виходив щомісячний журнал «Вестник общественной гигиены, судебной и практической медицины». Але війна та революційні змагання унеможливили видання цього часопису. Щоправда, у 1922–1923 роках з'явилися «Врачебное дело», «Профилактическая медицина», але спеціального видання для судових медиків та криміналістів (кримінологів) не було.

У передмові до першого тому наукового журналу М. С. Бокаріус згадував, що думка щодо створення спеціального журналу для криміналістів і судових медиків виникла ще в лютому 1924 року під час 2-го Всеукраїнського з'їзду працівників юстиції серед співробітників Обласних кабінетів (згодом – інститутів) науково-судової експертизи. Професор Бокаріус мав вдачу наполегливого дослідника, педагога і патріота України. Він убачав потребу в цьому виданні з кількох причин. По-перше, це – обмін досвідом; по-друге, ознайомлення з науковими доробками зарубіжних колег, а також популяризація власних наукових досліджень, їх порівняння, утілення новітніх методів роботи, опанування нової техніки; по-третє, підвищення кваліфікації колег, які за часи громадянської війни втрачали навички роботи і наостанок відстали від знання процесуального законодавства. М. С. Бокаріус активно розпочав роботу за цим напрямом, і в 1926 році вийшов друком перший випуск². Хоча сам учений критично писав – «тільки» у 1926 році³.

Микола Сергійович розумів, що необхідність організації роботи співробітників слідства та дізнання на науковому підґрунті усвідомлюється чітко, переконання в цьому сенсі вкорінюються серед працівників безпосередньо. Ці обставини зумовлюють потребу заповнити прогалини, що існують, виданням якісної літератури, де можна було б черпати інформацію, вдосконалювати знання. Звісно, корисним було б видання монографій, різних керівництв, але практика настільки швидкоплинна, так багато цікавого і корисного з'являється щоденно в усіх галузях, особливо кримінології, криміналістики та судової медицини, що в цьому сенсі вкрай необхідне періодичне видання для висвітлення проблем, що постають, досвіді й досягнень вітчизняних науковців і вчених західних та інших країн – такими убачав завдання свого журналу М. С. Бокаріус.

Микола Сергійович редагував усі матеріали, які надходили до часопису. Авторами були представники судової медицини і криміналістики не лише України, а й усього колишнього СРСР, Німеччини, Франції, Італії, Іспанії, Бельгії, Болгарії, Фінляндії та інших країн. Таким чином М. С. Бокаріус установлював нерозривні зв'язки з ученими світу. Часопис розсилався по різних країнах, де він користувався особливою популярністю серед фахівців. Реферати наукових статей відтворювалися французькою, німецькою та англійською мовами. Деякі статті іноземних авторів друкувалися відповідними мовами (зокрема й італійською та іспанською). Усе це уможливлювалося тому, що сам Микола Сергійович був винятковим лінгвістом і володів 17 іноземними мовами.

² Наразі «Большая юридическая энциклопедия» (голов. ред. М. О. Семанко), видана Державним видавництвом біологічної та медичної літератури, у 32 томі (Москва, 1935 р.) має відомості щодо видання журналу у 1925–1927 рр. URL: <http://surl.li/bxmx> (дата звернення 16.04.2020). Ця дата – 1925 рік – стоїть і на виданні «Учение о доказательствах и его эволюция. Отгиски из книги «Архив криминалогии и судебной медицины № 1» за 1925 г. / Гродзинский М. М. Харьков : Юрид. изд-во Наркомюста УССР, 1925. 20 с. – репринтная копия».

³ Архив криминалогии и судебной медицины. Харьков : Юридическое изд-во Наркомюста УССР, 1926. Т. 1. Кн. 1. С. XII.

У фондах бібліотеки Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» є 3 випуски Архіву – том 1, книга 1 (1926); том 1, книги 2 і 3 (1927); том 1, книги 4 і 5 (1927). Усього – 1600 сторінок. Шеститомна Юридична енциклопедія (1998) також стверджує, що вийшло 5 книжок у 3 випусках⁴. Сам засновник часопису на обкладинці 1 тому (книга 2 і 3) анонсував, що «Архів кримінології та судової медицини» передбачається видавати по чотири книги на рік, які утворюватимуть разом два томи, кожен по дві книги. Щоб уникнути плутанини, пояснимо, що книги 2 і 3, 4 і 5 об'єднані під однією палітуркою.

Аналіз структури, рубрик видання, котрому вже близько 100 років, не може не викликати захоплення. І ось чому. Воно досить сучасне і, гадаємо, якби видавалося сьогодні, змогло б претендувати на включення до багатьох наукометричних баз даних світу. Журнал містить оригінальні статті відомих учених; реферати статей, що вийшли друком в інших часописах; перекладені бібліографічні описи, критичні й полемічні матеріали, рецензії; казуїстику (випадки із практики); огляд вітчизняних та закордонних журналів і періодичних видань; інформацію щодо установ, навчальних закладів кримінології й судової медицини; інформацію про наукові та громадські заходи; тексти офіційних матеріалів – рішення з'їздів, положення, інструкції, циркуляри тощо; реферати оригінальних статей іноземними мовами; алфавітні і предметні покажчики, переліки авторів; нові надходження до бібліотеки, поради авторам щодо написання статей та ін.

Серед авторів статей «Архіву кримінології та судової медицини» – професори М. М. Гродзинський, С. Н. Матвеев, В. І. Фаворський, В. І. Рабинович, П. М. Вроблевський, Е. Феррі, Г. Штрассман, Д. Д. Хмиров, Р. М. Розенберг, С. Таге-Інсен, В. П. Малицький, В. В. Фоломіна, В. М. Красинська-Ігнатова, В. Ланза, Дж. Лопез, В. В. Бунак, М. Брейтман, М. де Лас, Л. Латтес, Хр. Пенчес, Г. де Мауро, А. І. Крюков, Л. Дж. де Асуа, С. де лос Ангелес та ін. Усього – понад 45 прізвищ.

Повноцінно проферувано 117 статей.

Бібліографічний опис усього, що було видано з проблем кримінології, криміналістики, судової медицини та судової експертизи вражає – Микола Сергійович наводить опис 76 найменувань вітчизняних та закордонних (переважно європейських) часописів, що вийшли друком протягом 1924–1926 років. Близько 500 статей, третина з яких наведена не лише як бібліографічний опис, аналогічний тому, що ми отримуємо в каталогах бібліотек, а й розгорнуто анотовані.

Тут, на нашу думку, криється відповідь на запитання: «Чому на три випуски лише дві невеличкі статті – «Луца для работ над дактилоотпечатками»⁵ та «Особые способы самоубийства»⁶. Річ у тім, що Микола Сергійович – автор не лише згаданих вище 500 описів і анотацій, він є автором понад 70 повноцінних аналітичних рефератів. Учений реферував не лише статті, підручники, монографії вітчизняних авторів, але й багатьох закордонних судових медиків і криміналістів із усієї Європи, США, країн Південної Америки, Японії.

М. С. Бокаріус у першій книзі Архіву наголошував: «Уважаючи за дуже цінне для діла встановити найтісніший зв'язок між робітниками

при наданні укладення і таким чином у своїй професійній діяльності поєднує статус фахівця у відповідній галузі знання, вчений і процесуальний суб'єкт. Мета статті полягає в здійсненні наукового пошуку нових праць ученого і дослідженні п'яти випусків «Архіву кримінології і судових наук», який виходив в 1926-1927 роках.

Ключові слова: наукова періодика, наукова спадщина М. С. Бокаріуса, «Архів кримінології», судова експертиза, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

V. Fesiunin, A. Tiapkin

ARCHIVES OF CRIMINOLOGY AND FORENSIC SCIENCES AND SCIENTIFIC HERITAGE OF M. S. BOKARIUS

Registration of new print media at National Scientific Centre «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» is not accidental. Existing publications of the Ministry of Justice of Ukraine: Official Bulletin of Ukraine, Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine, the official collection: Systematic Collection of Current Legislation of Ukraine, the official periodical Codes of Ukraine, Theory and practice of Forensic science and Criminalistics by National Scientific Centre «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», Criminalistics and Forensics by Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise, Interdepartmental scientific and methodological collection of the State Scientific Research Forensic Center (SSRFC) of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and professional scientific and practical collection: Kryminalistychnyi visnyk “concise” purpose, aspect. The system clearly lacks a periodical with regular headings and which contains official publications on public, scientific, industrial and other issues, literary and artistic works, essays, illustrations, advertising, interviews, the historical heritage of the M. S. Bokarius, famous scientist and etc. According to the State Register, there are

⁴ Юридична енциклопедія : У 6 т. / Редакол.: Ю. С. Шемпученко (голова редакц.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. URL: https://leksika.com.ua/13350428/legal/arhiv_kriminologii_i_sudebnoy_meditiny (дата звернення 16.08.2020).

⁵ С. 863–868.

⁶ С. 1290.

more than 12,000 certified forensic experts in the country. The position of a forensic expert is by its nature exceptional, as it has certain features. On the one hand, the work of the expert is to conduct with the use of their specific expertise (almost unlimited range of issues: science, technology, crafts, etc.) a scientifically sound study to establish the facts that have probative value in the investigation and trial of cases with another hand, a forensic expert acquires the status of a procedural person in the provision of the conclusion and thus in his professional activity combines the status of a specialist in the relevant field of knowledge, scientist and procedural subject. The purpose of the article is to carry out a scientific search for new research papers of the scientist and to study five issues of the Archives of Criminology and Forensic Sciences published in 1926-1927.

Keywords: scientific periodicals, scientific heritage of M. S. Bokarius, "Archive of Criminology", forensic science, National Scientific Centre "Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute".

V. Fesiunin, A. Tiapkin

**«ARCHIV FÜR
KRIMINOLOGIE
UND FORENSISCHE
WISSENSCHAFTEN» UND
WISSENSCHAFTLICHES
ERBE VON MYKOLA
BOKARIUS**

Die Registrierung vom neuen gedruckten Massenmedium im Nationalen Wissenschaftlichen Zentrum «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik» ist kein Zufall. Die bestehenden Ausgaben des Justizministeriums der Ukraine – «Amtsblatt der Ukraine», «Bulletin des Justizministeriums der Ukraine», offizieller Sammelband «Systematische Sammlungen der aktuellen Gesetzgebung der Ukraine», offizielle Zeitschrift «Gesetzbücher der Ukraine», des Nationalen Wissenschaftlichen Zentrums «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik» «Theorie und Praktik der Forensik und Kriminalistik», des Wissenschaftlichen Forschungsinstituts für Forensik

слідства, органів дізнання, науково-дослідчої роботи з нашим видавництвом, а також і постановку найширшої популяризації успіхів у галузі відповідних наук, робіт і вирішення поставлених справами питань. Редакція Архіву просить усіх, хто бажає взяти участь у цій справі, надсилати відповідні матеріали, ... оригінальні статті, реферати й автореферати своїх доповідей, попередні й інші повідомлення та ін. ...»⁷.

Але повернемося до наукової спадщини М. С. Бокаріуса. У книзі «До 150-річчя з дня народження Заслуженого професора Миколи Сергійович Бокаріуса» (Харків : ХНІДСЕ; Промінь, 2019. С. 160–164) наведено такі його роботи:

Бокариус Н. С. Кристаллы Florence'a и их судебно-медицинское значение. Вестник общества гигиены, судебной и практической медицины. Харьков, 1900, Кн.VII.

Бокариус Н. С. К вопросу о пробе Florence'a. Вестник общества гигиены, судебной и практической медицины. Харьков, 1901, Кн. II.

Florences Krystalle und deren forensische Bedeutung. Vierteljahrsschr. f. der.med., 1901. 3 P., Bd. XXI. H. 2.

Бокариус Н. С. К вопросу о кристаллах гемоглобина с судебно-медицинской точки зрения. Русский медицинский вестник, 1901. Ноябрь.

Бокариус Н. С. Об открытом овальном отверстии в перегородке между предсердиями у взрослых людей. Русский медицинский вестник, 1902. Январь.

Zur Kenntnis der Substanz,welche die Bildung von Florence'schen Kristallen bedingt. Hoppe-Seyler's Zeitschr. f. physiol. Chemie, 1902. Bd. XXXIV, H. 3–4.

Бокариус Н. С. К дифференциальной диагностике прижизненного и посмертного происхождения странгуляционной борозды при повешении. Вестник общества гигиены, судебной и практической медицины. Харьков, 1902, Кн. IX.

Бокариус Н. С. Кристаллы Florence'a, их химическая природа и судебно-медицинское значение : дис. на степень доктора медицины. Харьков, 1902. 163 с.

Бокариус Н. С. О значении странгуляционной борозды при повешении. Записки Харьковского университета, 1904.

Бокариус Н. С. По поводу заметки Пеля о реакции Florence'a. Русский журнал кожных и венерических болезней, 1905. Т. X. С. 10.

Бокариус Н. С. К вопросу о микрохимических реакциях на семя. Вестник общества гигиены, судебной и практической медицины. Харьков, 1907. Кн. 1.

Ueber eiufige mikrochemische Reaktionen des Spermas Vierteljahrsschr.f.ger .med., 1907. 3 F. Bd. XXXIII. H. 2.

Бокариус Н. С. Записки по пластической анатомии. Учение о скелете человека. Литограф. Харьков, 1908. Вып. I. 175 с.

Бокариус Н. С. Понятие о судебной медицине и ее значение. Народная энциклопедия. Т. 5 «Медицина», 1910. 2-й полумом.

Бокариус Н. С. Первая помощь в несчастных случаях до прибытия врача. Народная энциклопедия. Т. 5 «Медицина», 1910. 2-й полумом.

Бокариус Н. С. Судебно-медицинские микроскопические и микрохимические исследования вещественных доказательств. Харьков, 1910, 211 с.

Entstehung des Lungenödems. Vierteljahrss chr. f .gen. Med, 1911. 3 F. Bd. XLI, H. 2.

⁷ Архів кримінології та судової медицини. Т. 1, кн. 1. Харьков, 1926. С. XVIII (стиль автора збережений).

Бокариус Н. С. Краткий курс судебной медицины (для студентов). Харьков, 1911. 465 с.

Бокариус Н. С. Новый прием получения кристаллов Teichmanna. Записки Харьковского университета, 1913.

Бокариус Н. С. К вопросу о способе получения кристаллов Teichmanna. Вестник общества гигиены, судебной и практической медицины. Харьков, 1914. Кн. VIII.

Бокариус Н. С. К технике приготовления препаратов на гемохромоген при исследовании кровяных пятен. Записки Харьковского университета. Харьков, 1915. Кн. 2.

Бокариус Н. С. Судебная медицина в изложении для юристов. Харьков, 1915. Т. 1. 779 с.

Бокариус Н. С. Сведения к практическим работам студентов по судебной медицине. Вып. 1 «Сведения к изучению оптических приборов, употребляемых при судебно-медицинских экспертизах». Харьков, 1916. 16 с.

Бокариус Н. С. Сведения к практическим работам студентов по судебной медицине. Вып. 2 «Сведения к исследованию кровяных пятен». Харьков, 1916. 16 с.

Бокариус Н. С. Сведения к практическим работам студентов по судебной медицине. Вып. 3 «Сведения к исследованию семенных пятен». Харьков, 1916. 8 с.

Бокариус Н. С. Сведения к практическим работам студентов по судебной медицине. Вып. 4 «Сведения к исследованию волос, волокон и перьев». Харьков, 1916. 16 с.

Бокариус Н. С. Сведения к практическим работам студентов по судебной медицине. Вып. 5 «Сведения к судебно-химическим исследованиям (предварительные пробы на вскрытии и в лаборатории)». Харьков, 1917. 16 с.

Бокариус Н. С. Сведения к практическим работам студентов по судебной медицине. Вып. 6 «Сведения к судебно-химическим исследованиям (Открытие и определение алкалоидов при судебно-химических исследованиях)». Харьков, 1917. 16 с.

Бокариус Н. С. Сведения к практическим работам студентов по судебной медицине. Вып. 7 «Сведения к судебно-медицинскому исследованию человека (Законоположения: Устав уголовного судопроизводства и другое)». Харьков, 1917. 40 с.

Бокариус Н. С. Сведения к практическим работам студентов по судебной медицине. Вып. 8 «Сведения к судебно-медицинскому исследованию человека (Законоположения Устав уголовного судопроизводства и другое.)». Харьков, 1917. 20 с.

Бокариус Н. С. Сведения к практическим работам студентов по судебной медицине. Вып. 13 «Сведения к составлению протокола судебно-медицинского вскрытия». Харьков, 1918. 16 с.

Bokarius, N. Zur Frage der Darstellung Teichmannsche Hämkristall. Vierteljahrsschr. f. der. Med., 1918, 3 F., Bd. 55.

Бокариус Н. С. Сведения к практическим работам студентов по судебной медицине. Вып. 1 «Сведения к изучению оптических приборов, употребляемых при судебно-медицинских исследованиях». Изд. 2-е, Харьков, 1919. 80 с.

Бокариус Н. С. Справочный подручный альбом для работников уголовного розыска и милиции при составлении словесного портрета. Харьков, 1924. 87 с.

Kyiv «Kriminalistik und Forensik», zwischenbehördliches wissenschaftlich-methodisches Sammelband des Staatlichen Wissenschaftlichen Gutachtlich-kriminalistischen Forschungszentrums vom Innenministerium der Ukraine und professionelles wissenschaftlich-praktisches Sammelband «Kriminalistisches Informationsblatt» – sind zum Verwendungszweck, Typ «prägnant». Dem System fehlt eine Zeitschrift mit regelmäßigen Rubriken, die offizielle Veröffentlichungen zu gesellschaftlichen, wissenschaftlichen, betrieblichen und anderen Fragen, literarische Kunstwerke, Referate, Illustrationen, Werbung, Interviews, das historische Erbe des berühmten Wissenschaftlers Mykola Bokarius usw. enthält. Laut dem Staatsregister gibt es im Land mehr als 12.000 zertifizierte Forensiker. Die Dienststellung eines forensischen Experten ist von Natur aus außergewöhnlich, weil sie bestimmte Merkmale hat. Einerseits besteht die Aufgabe des Experten darin, eine wissenschaftlich fundierte Untersuchung mit der Anwendung der Fachkenntnisse (praktisch zum unbegrenzten Themenkreis Wissenschaft, Technik, Handwerk usw.) zur Tatsachenfeststellung durchzuführen, die eine Beweiskraft bei der Untersuchung und Rechtswegen haben, andererseits erwirbt der Forensiker den Status einer prozessualen Person bei der Einreichung eines Gutachtens und so kombiniert er den Status eines Spezialisten in dem geeigneten Bereich des Wissens, eines Wissenschaftlers und einer Rechtspersönlichkeit in seiner beruflichen Tätigkeit. Das Ziel des Artikels ist es, eine wissenschaftliche Suche nach den neuen Werken des Wissenschaftlers durchzuführen und fünf 1926-1927 veröffentlichte Ausgaben «Archiv für Kriminologie und forensische Wissenschaften» zu untersuchen.

Schlüsselwörter: wissenschaftliches Periodikum, wissenschaftliches Erbe von Mykola Bokarius, «Archiv für Kriminologie», Forensik, Nationales Wissenschaftliches

Zentrum «Ehrenprofessor-M.-S.-Bokarius-Institut für Forensik».

V. Fesiunin, A. Tiapkin

**ARCHIVES DE
CRIMINOLOGIE ET DE
SCIENCES JUDICIAIRES,
ET LE PATRIMOINE DE
SCIENTIFIQUE DE
M. S. BOKARIUS**

Inscription du nouveau média au Centre national de la recherche scientifique « Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius » n'est pas aléatoire. Publications existantes du Ministère de la Justice de l'Ukraine: Journal officiel de l'Ukraine, Bulletin du Ministère de la Justice de l'Ukraine, la collection officielle Recueil systématique de la législation actuelle de l'Ukraine, le périodique officiel "Codes de l'Ukraine du Centre national de la recherche scientifique « Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius » Théorie et pratique de l'expertise judiciaire et de la criminalistique, Institut de recherche de Kiev de l'expertise judiciaire: La criminalistique et l'expertise judiciaire, collection scientifique et méthodologique interdépartementale du Centre national d'expertise judiciaire du Ministère de l'Intérieur de l'Ukraine et collection scientifique et pratique professionnelle: Bulletin criminalistique « concis », par but, par aspect. Le système manque clairement d'un périodique avec des titres réguliers et contient des publications officielles sur des questions publiques, scientifiques, industrielles et autres, des œuvres littéraires et artistiques, des essais, des illustrations, de la publicité, des interviews, le patrimoine historique du célèbre scientifique M. S. Bokarius et etc. Selon le registre d'Etat, il y a plus de 12 000 experts judiciaires certifiés dans le pays. La position d'un expert judiciaire est exceptionnelle par nature car elle présente certaines caractéristiques. D'une part, le travail de l'expert judiciaire consiste à mener avec l'utilisation de ses connaissances particulières (gamme presque illimitée de questions: science, technologie, artisanat, etc.) une étude scientifiquement solide pour établir les faits ayant une valeur

Бокариус Н. С. Первоначальный наружный осмотр трупа при милицейском и розыском дознании. Харьков, 1925. 541 с.

Бокариус Н. С. Лупа для работ над дактилоотпечатками. Архив криминальной и судебной медицины. Харьков, 1927, Кн. 2–3.

Бокариус Н. С. Особые способы самоубийства. Архив криминальной и судебной медицины. Харьков, 1927, Кн. 4–5.

Бокариус Н. С. Сведения к практическим работам студентов по судебной медицине. Вып. 2 «Сведения к исследованию кровяных пятен». Изд. 2-е переработ. Харьков, 1928. 16 с.

Бокариус Н. С. Сведения к практическим работам студентов по судебной медицине. Вып. 4 «Сведения к исследованию семенных пятен». Изд. 2-е переработ. Харьков, 1928. 8 с.

Бокариус Н. С. Сведения к практическим работам студентов по судебной медицине. Вып. 5 «Сведения к судебно-химическим исследованиям (Предварительные пробы при судебно-медицинских вскрытиях)». Изд. 2-е перер., Харьков, 1928. 32 с.

Бокариус Н. С. Сведения к практическим работам студентов по судебной медицине. Вып. 8 «К методике исследования некоторых частей тела, его органов и явлений в области повреждений тела». Харьков, 1928. 40 с.

Бокариус Н. С. Алкоголь і злочин. За грамоту. 1929. № 4–5.

Бокариус Н. С. Наружный осмотр трупа на месте происшествия или обнаружения его: практическое пособие для следователей, работников милиции и судебных медиков. Харьков : НАРКОМЮСТ УССР, 1929. 188 с.

Бокариус Н. С. Контурные изображения частей тела человека для приложения к протоколам судебно-медицинских вскрытий. Харьков, 1930.

Бокариус Н. С. Судебная медицина для медиков и юристов (в 2-х частях). Харьков, 1930, 1-я ч. 690 с., 2-я ч. 176 с.

Бокариус Н. С. Криміналістика й науково-судова експертиза. Питання криміналістики та науково-судової експертизи 1931. № 1–2.

Contribucion al conocimiento de la substancia productora de los Cristales de Florence. Revista de Medisua Legal de Cuba, 1931, № XII.

Архив криминологии и судебной медицины, 1926, Т. 1, кн. 1, 1927, Т. 1, Кн. 2–3 и 4–5.

Питання криміналістики та науково-судової експертизи, 1931, № 1–2 и № 3–4, № 5–6 (вийшов друком після смерті М. С. Бокаріуса).

Досить цікавим є огляд сайту відділу рідкісних видань бібліотеки Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова⁸. Тут ми зустрічаємо такі видання:

Бокариусъ Н. С. Сведения къ практическимъ работамъ, необходимыя при выполненіи и сдаче ихъ студентами Медицинскаго Факультета Харьковскаго Унивеситета на производимыхъ ими практическихъ занятіяхъ по судебной медицины и къ сдаче семестровыхъ зачетовъ по таковой [Техт] / Н. С. Бокариусъ ; Институтъ судебной медицины Харьковскаго ун-та. – Харьковъ : Тип. и литографія М. Зильбербергъ и С-вья. Донец-Захаржевская ул., с. д., № 6, 1919. I группа : Сведения къ изученію оптическихъ приборовъ, употребляемыхъ при судебно-

⁸ URL: http://irbis.vnmu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_15/cgiirbis_64.exe?LNG=en&Z21ID=&I21DBN=RIDK&P21DBN=RIDK&S21STN=1&S21REF=5&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=30&S21P01=0&S21P02=1&S21P03=A=&S21STR=%D0%91%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%83%D1%81%2C%20%D0%9D%2E%20%D0%A1%2E (дата звернення 12.08.2020).

медицинскихъ изслдованіяхъ, 1-я серия практическихъ работъ по изсл дованію вещественныхъ доказательствъ. – Изданіе второе. – 80 с. : ил.; 17x25,8x0,5. – Назва в сучасному правописі: Сведения к практическим работам, необходимые при выполнении и сдаче их студентами медицинского факультета Харьковского Университета на производимых ими практических занятиях по судебной медицине и к сдаче семестровых зачетов по таковой. I группа: Сведения к изучению оптических приборов, употребляемых при судебно-медицинских исследованиях. 1-я серия практических работ по исследованию вещественных доказательств. – Алф. указ.: с. 74–79⁹.

У наведеному переліку це досить схоже на п. 33, який описано практично аналогічно.

Окрім цього, заслуговує на увагу такий опис:

Бокариус, Н. С. Введеніе правила о судбно-медицинскомъ вскрытіи [Техт] : редкая книга / Н. С. Бокариусъ. – [Б. м. : б. и.], ? – 464 с.; 24,5x18x2. – Назва в сучасному правописі: Введение правила о судебно-медицинском вскрытии.

Щоправда, бібліотека попереджає, що «відсутні палітурка, титульний та останні аркуші, опис складено з першої ст. видання». Що це за видання? За обсягом – п. 18 наведеного переліку.

Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого сповіщає про наявність у фондах таких видань:

Бокариус, Н. С. Сведения к практическим работам, необходимые при выполнении и сдаче их студентами медицинского факультета Харьковского Университета на производимых ими практических занятиях по судебной медицине [Текст]. Выпуск первый / Н. С. Бокариус. – Харьков : Тип. и литограф. М. Зильберберг и С-вья, 1917. – XI, 147 с.

Якщо звернути увагу на обсяг книги, то можна стверджувати, що це цілком нове видання.

Бокариус, Н. С. Судебная медицина [Текст] : монография / Н. С. Бокариус. – Х. : Тип. и литограф. М. Зильберберг, 1911. – XII, 465 с.¹⁰.

Це видання знов-таки за обсягом – п. 18 наведеного переліку, однак назва і вид роботи це спростовують.

Але найбільша несподіванка на нас чекала в Індекс-каталозі Бібліотеки головного хірурга США у т. 15¹¹:

probante à l'enquête et au procès, d'autre part autre, expert judiciaire acquiert le statut de personne procédurale lorsqu'il fournit une conclusion et, par conséquent, dans son activité professionnelle, il combine le statut de spécialiste dans le domaine de connaissances concerné, de scientifique et de sujet procédural. Le but de cet article est de mener une recherche scientifique sur les nouveaux travaux du scientifique et d'étudier cinq numéros des Archives de criminologie et des sciences judiciaires qui ont été publiés en 1926-1927.

Mots-clés : périodiques scientifiques, patrimoine scientifique de M. S. Bokarius, « Archives de criminologie », expertise judiciaire, Centre national de la recherche scientifique « Institut d'expertise judiciaire professeur émérite M. S. Bokarius »

В. Н. Фесюнин, А. С. Тяпкин

«АРХИВ КРИМИНОЛОГИИ И СУДЕБНЫХ НАУК» И НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ Н. С. БОКАРИУСА

Регистрація в Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. Н. С. Бокариуса» нового печатного средства массовой информации журнального типа не является случайным. Существующие издания Министерства юстиции Украины – «Официальный вестник Украины», «Бюллетень Министерства юстиции Украины», официальный сборник «Систематическое собрание действующего законодательства Украины», официальное периодическое издание «Кодексы Украины», Национального научного центра «Институт судебных экспертиз им. Засл. проф. Н. С. Бокариуса» «Теория и практика судебной экспертизы и криминалистики», Киевского научно-исследовательского института судебных экспертиз «Криминалистика и судебная экспертиза», Межведомственный научно-методический сборник Государственного научно-исследовательского экспертно-

Bokarius (N.) Marasmus senilis. Objazat. Pat.-anat. Izsljed. Stud.-med. Imp. Charkov. Univ., 1895. 614-623.

⁹ Опис наводиться за вищезазначеною адресою.

¹⁰ URL:[http://ek.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21ALL=\(%3C.%3EA=%D0%91%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%83%D1%81%20%D0%9D%20%D0%A1.%3C.%3E%29](http://ek.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21ALL=(%3C.%3EA=%D0%91%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%83%D1%81%20%D0%9D%20%D0%A1.%3C.%3E%29) (дата звернення 12.08.2020).

¹¹ National Library of Medicine (U.S.), Library of the Surgeon-General's Office (U.S.) U.S. Department of Health, Education, and Welfare, Public Health Service, 1910 / p 413. <https://books.google.com.ua/books?id=dG8iAQAAMAAJ&pg=PA413&lpg=PA413&dq=Bokarius,+N.&source=bl&ots=qCK50GqxDB&sig=ACfU3U2ve2xXRDjnrG3H2FFdKeQLfg&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwixP3y6abrAhVI2KQKHWICBk04KBD0ATAHegQICRAB#v=onepage&q=Bokarius%2C%20N.&f=false> (дата звернення 12.08.2020).

криминалистического центра МВД Украины и профессиональный научно-практический сборник «Криминалистический вестник» «сжать» целевым назначением, видом. Системе явно не хватает периодического журнального издания с постоянными рубриками и содержащим публикации официального характера по общественным, научным, производственным и другим вопросам, литературно-художественные произведения, рефераты, иллюстрации, рекламу, интервью, историческое наследие выдающегося ученого Н. С. Бокаріуса и др. В стране, согласно Государственному реестру, – более 12 тыс. аттестованных судебных экспертов. Должность судебного эксперта по своей природе является исключительной, поскольку имеет определенные особенности. С одной стороны, работа эксперта заключается в проведении с применением своих специальных знаний (практически по неограниченному кругу вопросов – науки, техники, ремесла и т.д.) научно обоснованного исследования для установления фактов, имеющих доказательственное значение при расследовании и рассмотрении дел в судах, с другой – судебный эксперт приобретает статус процессуального лица при предоставлении заключения и таким образом в своей профессиональной деятельности сочетает статус специалиста в соответствующей отрасли знаний, ученого и процессуального субъекта. Цель статьи заключается в осуществлении научного поиска новых трудов ученого и исследовании пяти выпусков «Архива кримінології та судових наук», который выходил в 1926–1927 годах.

Ключевые слова: научная периодика, научное наследие Н. С. Бокаріуса, «Архив кримінології», судебная экспертиза, Национальный научный центр «Институт судебных экспертиз им. Засл. проф. Н. С. Бокаріуса».

Тобто ця робота написана Миколою Сергійовичем по закінченні медичного факультету Імператорського Харківського університету у віці 26 років.

Висновки. Започаткування в Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» нового друкованого засобу масової інформації журнального типу не є випадковим. Існуючі видання Міністерства юстиції України – «Офіційний вісник України», «Бюлетень Міністерства юстиції України», офіційний збірник «Систематичне зібрання чинного законодавства України», офіційне періодичне видання «Кодекси України», Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики», Київського науково-дослідного інституту судових експертиз «Криміналістика і судова експертиза», Міжвідомчий науково-методичний збірник Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, навіть фаховий науково-практичний збірник «Криміналістичний вісник» «затиснуті» цільовим призначенням, видом. На нашу думку, системі конче бракує періодичного журнального видання, що мало б постійні рубрики та містило публікації офіційного характеру із суспільних, наукових, виробничих та інших питань, навіть літературно-художні твори, реферати, ілюстрації, рекламу, інтерв'ю, історичну спадщину видатного вченого.

У країні, відповідно до Державного реєстру,¹² – понад 12 тис. аттестованих судових експертів. Посада судового експерта за своєю природою є винятковою, оскільки має певні особливості. Із одного боку, робота експерта полягає в проведенні із застосуванням своїх спеціальних знань (із практично необмеженого кола питань – науки, техніки, ремесла тощо) науково обґрунтованого дослідження для встановлення фактів, що мають доказове значення під час розслідування та розгляду справ у судах, із іншого – судовий експерт набуває статусу процесуальної особи під час надання висновку і таким чином у своїй професійній діяльності поєднує статус фахівця з відповідної галузі знань, науковця та процесуальної особи. Крім того, відповідно до статей 384, 385 Кримінального кодексу України, судові експерти можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за неналежне виконання своїх обов'язків. Це суттєво відрізняє роботу професійного судового експерта від інших професіоналів у відповідних галузях знань – працівників установ, підприємств та організацій різних секторів економіки. При цьому в НДУСЕ Мін'юсту передбачені також посади наукових співробітників, основним завданням яких є проведення прикладних наукових робіт, зокрема й пошукових, пов'язаних із розробкою нових та вдосконаленням існуючих методик проведення судових експертиз. Наукові співробітники, як зазвичай, також мають кваліфікацію судового експерта і залучаються до проведення складних комісійних, комплексних та повторних судових експертиз¹³. Державні спеціалізовані експертні установи мають СБУ, Держприкордонслужби та МОЗ України. Це значно розширює цільову аудиторію нового наукового журналу.

¹² URL: <http://rase.minjust.gov.ua/page/1#%D0%90> (дата звернення 17.08.2020).

¹³ До питання кадрового забезпечення науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0019323-13> (дата звернення 20.08.2020).

Пошук раніше невідомих праць знаного вченого М. С. Бокаріуса – це обов'язок науковців, які працюють у науковому закладі, названому на його честь.

References

- Arkhir krymynolohyy y sudobnoi medytsyny (1926). Kharkov: Yurydycheskoe yzd-vo Narkomiusta USSR, T. 1. Kn.1. S. KhII [in Russian].
- Biblioteka Vinnytskoho natsionalnoho medychnoho universytetu im. M.I.Pyrohova URL:http://irbis.vnmu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_15/cgiirbis_64.exe?LNG=en&Z21ID=&I21DBN=RIDK&P21DBN=RIDK&S21STN=1&S21REF=5&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=30&S21P01=0&S21P02=1&S21P03=A=&S21STR=%D0%91%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%83%D1%81%2C%20%D0%9D%2E%20%D0%A1%2E (data zvernennia 16.04.2020) [in Ukrainian].
- Bolshaia iuridicheskaia ehntsiklopediia (gl. red. M. O. Semashko). (1935). T. 32. Moskva: Gos. izd. Biolog. i med. Literatury. URL: <http://surl.li/bxmx> (data zvernennia 16.04.2020) [in Russian].
- Do pytannia kadrovoho zabezpechennia naukovo-doslidnykh ustanov sudovykh ekspertyz Ministerstva yustytisii Ukrainy URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0019323-13> (data zvernennia 20.04.2020) [in Ukrainian].
- Grodzinskii, M. M. (1925). Uchenie o dokazatelstvakh i ego ehvoliutsiia. Ottisk iz knigi «Arkhir krimonologii i sudobnoi medytsyny № 1» za 1925 g. / Kharkov : Iurid. izd-vo Narkomiusta USSR [in Russian].
- Kliuiev, O. M., Uhrovetskyi, O. P., Simakova-Iefremian, E. B., Khosha V. V. ta in. Stolitnii shliakh sudovoi ekspertyz v Ukraini (1918–2018 rr.) (2018) [monohrafiia] Kharkiv [in Ukrainian].
- Lesovoi, V. N., Kliuiev, A. N., Olkhovskiy, V. A. y dr. (2016). Lychnost Zasluzhennoho profesora N. S. Bokaryusa v otzyvakh eho zarubezhnykh sovremennykh. Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyz i kryminalistyky : zbirnyk nauk. prats KhNDISE. Vyp.16. Kharkiv: Pravo. 421–427 [in Ukrainian].
- Lisovyi, V. M., Olkhovskiy, V. O., Kravchenko, Yu. M., Miasoiedov, V. V. (2019). Slovo pro vchyetlia: do 150-richchia z dnia narodzhennia Zasluzhennoho profesora M. S. Bokariusa. Aktualni pytannia sudovoi ekspertyz i kryminalistyky : zbirnyk materialiv mizhnarod.nauk.-prakt. konf., prysviachenoj 150-richchju z dnia narodzhennia Zasl. prof. M. S. Bokariusa (Kharkiv, 18–19 kvit. 2019 r.). Kharkiv. 4–7 [in Ukrainian].
- National Library of Medicine (U.S.), Library of the Surgeon-General's Office (U.S.) U.S. Department of Health, Education, and Welfare, Public Health Service, 1910/ p 413. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=dG8iAQAAMAAJ&pg=PA413&lpq=PA413&dq=Bokarius,+N.&source=bl&ots=qCK50GqxDB&sig=ACfU3U2ve2xXRDjnrGMrhG3H2FFdKeQLfg&hl=en&sa=X&ved=2ahUKewiexP3y6abrAhVI2KQKHWCBk04KBD0ATAHegQICRAB#v=onepage&q=Bokarius%2C%20N.&f=false> (data zvernennia 16.08.2020) [in Ukrainian].
- Naukova biblioteka Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho URL: [http://ek.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21ALL=\(%3C.%3EA=%D0%91%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%83%D1%81,%20%D0%9D.%20%D0%A1.%3C.%3E%29](http://ek.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21ALL=(%3C.%3EA=%D0%91%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%83%D1%81,%20%D0%9D.%20%D0%A1.%3C.%3E%29) (data zvernennia 16.04.2020) [in Ukrainian].
- Reiestr atestovanykh sudovykh ekspertiv. URL: <http://rase.minjust.gov.ua/page/1#%D0%90> (data zvernennia 16.08.2020) [in Ukrainian].
- Robak, I. Yu. (2015). Zhyttievyy shliakh i naukova spadshchyna M. S. Bokariusa: istoriohrafia doslidzhennia. Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «Kharkivskiy politekhnichnyi instytut»: zbirnyk naukovykh prats. Seriia «Istoriia nauky i tekhniky». Kharkiv, № 70 (1043). 43–48 [in Ukrainian].

- Shepitko, V. Yu. (2009). Vchenyi sudovyi medyk ta kryminalist zasluzhnyi profesor Mykola Serhiiovych Bokarius. Bokariusovski chytannia : zbirnyk materialiv Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnarod. uchastiu «Vprovadzhennia suchasnykh naukovykh dosiahnen v sudovu ekspertyzu», Kharkiv, 10–11 veresnia 2009 r. Kharkiv. 33–34 [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. M. (2019). Vplyv naukovykh idei M. S. Bokariusia na rozvytok kryminalistyky ta sudovoi medytsyny. Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky : zbirnyk materialiv mizhnarod. nauk.-prakt. konf., prysviachenoï 150-richchii z dnia narodzhennia Zasl. prof. M.S. Bokariusia (Kharkiv, 18–19 kvit. 2019 r.). Kharkiv. 9–11 [in Ukrainian].
- Tsymbal, M. L., Derecha, L. M. (2004). Rol M. S. Bokariusia u stanovleni vitchyznianoï kryminalistyky i sudovoi ekspertyzy. Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky : zbirnyk nauk. prats KhNDISE. Vyp.4. Kharkiv: Pravo. 74–80 [in Ukrainian].
- Tsymbal, M. L., Simakova-Efremian, E. B., Derecha, L. N. (2009). Rol profesora N. S. Bokariusia v razvitii sudebnoi ehkspertyzy i kriminalistiki. Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy ta kriminalistiki. Vip. 9. 566–574 [in Russian].
- Yurydychna entsyklopediia: V 6 t. (1998). Redkol.: Yu. S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. Kyiv: Ukr. entsykl. URL: https://leksika.com.ua/13350428/legal/arhiv_kriminologii_i_sudebnoy_medityny (data zvernennia 16.08.2020) [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 28.08.2020

Зразок для цитування:
Фесюнін В. М., Тяпкін А. С. «Архів кримінології та судових наук» і наукова спадщина М. С. Бокаріуса. *Архів кримінології та судових наук* : наук. журнал / Ред. кол.: О. М. Кляуєв, В. С. Батиргарєєва, Г. О. Спіщина та ін. 2020. №. 2. С. 77-86.